

vell de l'ou, trobar-s'hi com a casa, ser pa i mel... Tothom coincideix a destacar de Moncada el recurs constant a l'estereotip, la parèmia, la frase feta... Igual que en el cas del lèxic, els recursos poden ser tant del dialecte propi com dels altres com de la llengua culta. Moncada, de la mateixa manera que no és un escriptor *rural* per bé que fa de Mequinensa el «rovell de l'ou de la galàxia», tampoc no és un escriptor amb una llengua dialectal, ni molt menys localista. El resultat de tot plegat és una enorme versemblança lingüística, tant en la narració omniscient com en el soliloqui com en els diàlegs. Gosaria dir que, en els diàlegs, els recursos col·loquials o dialectals són més aviat escassos, almenys en relació amb la resta de la narració. I, tanmateix, són plenament versemblants.

Jesús Moncada, malgrat viure durant molts anys a Barcelona, no va perdre mai l'accent de Mequinensa, sense deixar per això de ser extraordinàriament acurat en l'expressió. La seua llengua escrita és perfectament coherent amb aquesta postura; potser fins i tot és una mica més de síntesi perquè accepta, a més dels recursos de la llengua general, els que vénen dels altres dialectes, i aconsegueix així una extraordinària complexitat dialèctica alhora àgil i versemblant. Només el temps dirà si, de la mateixa manera que ha contribuït a fer-nos recuperar l'orgull col·lectiu a la gent de la Franja i als catalans occidentals en general, haurà inflexionat la prosa catalana com només ho han fet els grans autors de la nostra literatura.

No badi, cregui'm, això dura poc

(La mort en els contes de Jesús Moncada)

per Isidor Cònsul

Al poble vell de Mequinensa, Jesús Moncada amb un dels seus informadors, precisament el que n'havia estat l'enterramorts.

El pròleg de Mallol Fontcalda a *Calaveres atònites* (1999) es tanca amb un contundent paràgraf de filosofia popular que em sembla indicatiu de la vitalitat interior de Jesús Moncada, de la mirada de murri que passejava sobre el món i d'aquell posat d'agnosticisme irònic des del qual veia passar els tumultuosos corrents de l'existència. L'endemà de l'odissea del viatge amb l'autocar que el porta de Lleida a Mequinensa, el secretari Mallol Fontcalda es prepara a endreçar l'oficina on ha de treballar. Es tracta del seu primer dia de feina i s'afanya a posar una mica de criteri en la paperassa antiga de damunt de la taula. En aquest context d'excessiva diligència sent com l'astut jutge Crònides, recolzat a l'ampit de la finestra, li recomana de no treballar tant i que vagi al seu costat a mirar la vida: «... deixi la paperassa i vingui a finestrejar. Guaiti, fixi's en aqueixa noia tan bonica que travessa la plaça. No badi, cregui'm, això dura poc. En un tres i no res, passem d'embrions incerts a calaveres atònites.»

En els seus inicis com a escriptor, Jesús Moncada va publicar dos volums de contes, *Històries de la mà esquer-*

ra (1981) i *El Cafè de la Granota* (1985), que sempre m'he mirat com dos llibres bessons, dos reculls com dues gotes d'aigua entorn del mateix món que, anys més tard, sistematitzà en l'esclat majestuós de *Camí de sirga* (1988). He tendit a veure'ls com si fossin calcats l'un de l'altre per allò que en diríem unitat d'intenció i de paisatge, pels temes de què s'hi tracten i els personatges que s'hi passen, i també per les estratègies i fórmules narratives que l'autor hi emprà. El conjunt dels dos reculls suma trenta contes, la meitat dels quals, catorze o quinze, segons com es fili de prim, es construeixen a partir d'anècdotes, dites, fets i llegendes que tenen a veure amb la mort.

La manera com Jesús Moncada tracta els aspectes relacionats amb la mort no és mai sentimental ni dramàtica, i tampoc no s'allunya del judici de Crònides al final del pròleg a *Calaveres atònites*: la vida és aquest trànsit breu que va de l'embrió incert a la calavera atònita, un tres i no res, un viatge curt que cal aprofitar al màxim. Si, d'una banda, es tracta d'una consideració que reprèn el motiu clàssic del *carpe diem* en allò que es refereix al dinamisme vital, pel que fa a la visió de la mort més aviat sembla que arrela en el pessimisme existencial del barroc sobre la mateixa brevetat de la vida, aquest és i no és de l'existència, vida i mort vistes com un *continuum* en el qual anem morint just a mesura que vivim i on cada instant és un punt al cercle que ens tanca. Quevedo ho va tractar a *Los sueños* i en algun sonet memorable, i el tema es rastreja també en l'obra de Baltasar Gracián i altres espases del XVII. Aquest pessimisme barroc, passat pel sedàs de l'escepticisme i la ironia, ha nodrit una abundosa tradició, alhora popular i culta, que es pot trobar en textos literaris de certa entitat —*Automoribundia* de Ramón Gómez de la Serna— i en nombrosos acudits de tradició reflexiva, com aquell mirall de Chumy Chumetz, que anava avançant com els mals rellotges i reflectia l'esquelet de qui s'hi mirava.

A mi em sembla que la intenció general de Jesús Moncada va en aquest doble sentit: una disposició vital per viure cada instant amb joiosa intensitat i un cert escarni de la mort, vista com un tot que ens acompanya i que hem de procurar no prendre'ns gaire seriosament. Una actitud que lliga la vitalitat de l'instant a la ironia i l'escepticisme davant d'una existència massa breu i incerta. Per aquesta raó, Moncada tracta de manera jocosa els tràngols de la mort i per comprovar-ho només cal repassar la quinzena de textos dels primers llibres que parlen d'enterraments i d'aparicions, de vius que se'n van i de morts que tornen, i que no deixen de fer gresca entorn d'un tema, el de la mort, que

la literatura, en general, ha tendit a presentar de manera transcendent.

Un pòquer d'enterraments desconcertants

Quatre dels trenta contes d'*Històries de la mà esquerra* i *El Cafè de la Granota*, dos a cada llibre, s'aturen en la cerimònia de l'enterrament: «Traducció del llatí», «Aniversari», «Absoltes i sepeli de Nicolau Vilaplana» i «Els delfins». El primer i el tercer es mouen en la geografia exterior del sepeli, el seguici processional que va de la casa del difunt al cementiri; en el quart som dins de l'església i en el segon topem amb un d'aquells divertiments en forma de catàstrofe als quals era afeccionat Jesús Moncada. A «Traducció del llatí» es reporta l'enterrament de l'oncle Tapioles, mort quinze dies després que la República promulgues el decret de llibertat religiosa. Havia deixat dit que no volia capellans en el seu sepeli i els familiars, en organitzar el trajecte cap al cementiri i atès que no calia passar per l'església, van optar pel camí més curt, la qual cosa suposava un itinerari diferent de l'habitual. Així que el mort se n'adona, es lleva indignat del taüt i, davant l'esglai de tothom, demana explicacions al seu fill ordenant-li que canviï la ruta: «Es pot saber per què em traieu del poble igual que un empestat? És que teniu por? O potser us fa vergonya? "Guaita —dirà la gent—, al vell Tapioles el porten al clot igual que un gos!" [...] És perquè no he volgut capellans, que no tinc dret que el meu enterrament passi pel carrer Major i la plaça de la Vila, igual que tothom? [...] Fes-me dur pel carrer Major, fill, que tot el poble pugui veure el meu enterrament, si no, els meus ossos no descansaran mai.»

A «Absoltes i sepeli de Nicolau Vilaplana» s'hi barreja el futbol. És un diumenge a la tarda i l'enterrament del finat coincideix a la mateixa hora amb el partit més important de la temporada, un encontre de màxima rivalitat entre l'equip local i el conjunt de Masos de Cinca. Tothom està que bufa de nervis i, només començar la cerimònia, se sap, per la cridòria que ve del camp, que acaba de marcar l'equip local. És el gol del *dominus vobiscum*, empatat una mica més tard, en el *requiescat in pace*, pel Masos de Cinca. Hi ha tensió en el seguici fúnebre, es vol i es dol, raó per la qual, així que l'enterrament passa a tocar del camp de futbol, és el mateix fill del difunt qui atura la comitiva. S'acaba de veure el partit, els locals guanyen i, al final, tots els espectadors, indígenes i forasters, s'afegeixen al seguici fúnebre, que es reprèn sense complicacions i amb el posat de tristesa i dignitat que fa al cas.

L'enterrament més accidentat és el de l'oncle Dalmau, un dels llaütters més fins de l'Ebre, la mort del qual va

escaure's en un abril de forta riada que havia fet pujar l'aigua del riu fins a nivells desconeguts. La vetlla del cadàver, ben arregladet dins del taüt, s'havia preparat a la mateixa entrada de la casa del difunt, d'on el va treure un fort rebuf de l'aigua que havia fet saltar la tapa de la claveguera, havia envaït els baixos dels habitatges i es va endur caixa i finat cap a l'Ebre. L'espectacle era veure el taüt surant «junt amb les corones que seguien la caixa en aquella navegació mortuòria [...]». A Riba-roja, el van veure passar al migdia, i a Tortosa, al tardet [...]. Quan tothom es pensava que anava a estavellar-se contra un pilar del pont, el taüt va fer una virada d'allò més fina i el va esquivar. —Vell dels collons! —exclamà Josep Terrier—. Es veu que ni la mort li havia afeblit la traça del navegar».

El darrer d'aquests contes amb difunt de cos present, «Els delfins», presenta les angoixes del sastre Miquel, que és sempre el primer a donar el condol en els enteraments. És un privilegi que executa amb diligència, dignitat i elegància, i que ningú, d'altra banda, no li discuteix. Entre altres raons perquè sempre s'ha produït un desgavell o altre si mai algú se li ha volgut avançar per fer-li la llesca. Ara el Miquel, que comença a ser gran, s'adona que ha de pensar a retirar-se d'aquesta responsabilitat i els seus dubtes vénen perquè no acaba de veure clar qui, dels delfins que li cobegen el càrrec, està més preparat per a substituir-lo.

Escala de color amb fantasmes, mitologia i preludi de la mort

Els altres deu o onze contes que tenen els enrenous de la mort com a tema, es passegen per una gamma ampla de possibilitats: hi ha contes amb fantasmes, altres amb assassinat i un que situa el futur difunt a la frontera de les tres pedretes, en el preludi mateix de la mort. És el cas de l'«Informe provisional sobre la correguda de l'Elies», amb la cursa esgotadora d'Elies Santapau, garrepa modèlic, darrere d'una recepta de medecines que no cal que el recader les hi porti de Lleida perquè, segons el metge, la seva dona, la pobra Joana, no passarà de migdia.

Dos dels contes que sempre he trobat més originals i que considero, d'altra banda, joies de la narrativa curta de Jesús Moncada són «Senyora Mort, carta de Miquel Garrigues» i «Revenja per a un difunt». En el primer, prodigi d'humor fi i sentit de la innocència, el barquer Miquel Garrigues, d'una vella nissaga de barquers, s'adreça per carta a la Senyora Mort perquè està enquistat. Sempre s'havia dedicat a passar gent amb la barca d'una banda a l'altra del riu, però el govern ha construït un pont que li ha pres la feina i ara

fa de miner per guanyar-se la vida. Com que porta l'ofici a la sang, s'adreça a la Senyora Mort, després de veure una pintura mitològica a ca l'apotecari, demanant-li plaça de barquer a l'altra vida. Avisa que no es tracta pas de deixar sense plaça el «senyor Caront, però el vaig veure tan cascador i vell al quadre de l'apotecari, que em pareix que no li aniria malament que algú el rellevés del servei de tant en tant, encara que només fos els dies festius».

«Revenja per a un difunt» pertany al grup de contes amb fantasmes, com és el cas de «Joc de caps», «Històries del dies senars» i detalls puntuals de «Debat d'urgències» i «L'ull esquerre de Tomàs d'Atura», entre altres. Aquí la història reporta una insòlita cursa de llaüts entre dos dels navegants més fins de l'Ebre, Sebastià Peris i Manel de Roca. Tots dos es retroben després de morts per córrer de nou una cursa d'anys enrere que un va perdre per accident i l'altre va guanyar amb excés de supèrbia. La revenja en vida no fou possible perquè Sebastià Peris va morir de seguida i va caldre esperar deu anys que la mort s'endugués Manel de Roca. Ara els dos llaüters tornen del més enllà per córrer de nou la cursa davant l'expectació de tot el poble i l'esglai de l'església, que ho veu com una trampa del diable.

Fins al final

A tots ens va doldre la mort prematura de Jesús Moncada, un dels primers espases de la literatura catalana de la segona meitat del XX. Llegint, però, el testimoniatge de Xavier Moret, que va visitar-lo uns dies abans a la clínica on era ingressat («Un clásico en vida», «El País», 14-VI-2005), em queda el consol de saber que, enllà del dolor moral i del patiment del darrer tram dels seus dies, Jesús Moncada no va perdre l'humor i va saber tractar la pròpia mort amb la mateixa sornegueria amb què ho feia amb la dels seus personatges. Explica Xavier Moret que, amb pocs minuts de diferència, havien trucat a la clínica el president de la Generalitat de Catalunya i el del govern aragonès interessant-se per la salut de l'escriptor. La coincidència d'aquest doble interès va alertar el personal de la clínica i sembla que algú de l'administració li ho va comentar amb un cert esverament. Murri com sempre, Moncada va apressar-se a tranquil·litzar-lo: «—Sí que ho sento, però només sóc un escriptor. Si fos un polític, potser encara tindria l'avantatge de poder-li aconseguir una subvenció per a la clínica; però només sóc un escriptor. O sigui que tranquil, que la cosa no és greu.» Fins al final, sí senyor, amb l'enorme dignitat de saber morir tal com s'ha viscut.